

KAZIMIERZ ŁODZIŃSKI, WITOLD SIKORSKI, JÓZEF SZAMBORSKI

**MEDYCY BATALIONU ARMII KRAJOWEJ „ZOŚKA”
W KONSPIRACJI I POWSTANIU WARSZAWSKIM**

Szefowi Sanitarnemu Grupy Północ, generałowi Brygady,
dr med. Stefanowi Tarnowskiemu, ps. Tarło,
z głęboką czcią szkic ten dedykują
- autorzy

Dzieje batalionu Armii Krajowej Zośka sięgają jesieni 1942 r., kiedy to w dniu 3 XI z grupy starszych wiekiem harcerzy Szarych Szeregów oraz z członków organizacji młodzieżowej Pet powołano nową strukturę o nazwie Grupy Szturmowe. Zespoły te zorganizowano w Chorągwi Warszawskiej Szarych Szeregów w hufce: Centrum (CR), Mokotów Górny (Sad), Wola (W1) i Praga (Pr). Stanowiły one trzon nowej formacji, która, w wyniku porozumienia naczelnika Szarych Szeregów hm. Floriana Marciniaka z komendantem powstałego właśnie Kedywu Komendy Głównej AK, płk Emilem Fieldorfem (Nilem), otrzymała nazwę Oddział Specjalny Jerzy (OS Jerzy). Wraz z Oddziałem Specjalnym Jan, OS Jerzy stanowił nowy związek taktyczny przeznaczony do czynnej walki bieżącej, przyjmując kolejno kryptonimy: Sztuka, Motor, Deska, Broda. Zespołem tym dowodził do wiosny 1944 kpt. sap. Jan Kajus Andrzejewski (Jan).

Powyższy stan organizacyjny uległ zmianie na przełomie sierpnia i września 1943 r., kiedy to OS Jerzy został przeformowany w trójkompanijny batalion Kedywu Zośka, nazywany tak od pseudonimu swego dowódcy, hm. ppor. Tadeusza Zawadzkiego, poległego 20 VIII 1943 r. Przeznaczony do bieżącej walki konspiracyjnej batalion Zośka, z uwagi na przewidywane straty osobowe, musiał dysponować służbą sanitarną odpowiadającą wymogom pola walki. Założono, że opieka medyczna będzie realizowana trójstopniowo, a mianowicie:

1. Najniższy stopień zabezpieczenia to bezpośrednia opieka w oddziałach, którą w zakresie walki konspiracyjnej sprawowali:

- por. dr Mirosław Vitali, ps. Mirek, pełniący jednocześnie obowiązek lekarza IV Rejonu Obwodu Śródmieście,
- absolw. por. Zygmunt Kujawski, ps. Brom,
- stud. med. Aleksander Grzeszczak, ps. Oleńka,
- stud. med. Zofia Krassowska, ps. Zosia Duża,

W poszczególnych kompaniach nadzór nad sanitariatem sprawowali:

- w 1. Kompanii stud. Hanna Bińkowska, ps. Joanna,
- w 2. Kompanii stud. Marta Klauze, ps. Marta

2. Wyższy stopień zabezpieczenia medycznego to szefostwo Kedywu:

- szef sanitarny, mjr dr Cyprian Sadowski, ps. Skiba,
- zastępca szefa i naczelny chirurg, kpt. dr Czesław Narkowicz, ps. Bryła,

- referent szpitalny, Stanisława Kwaskowska, ps. Pani Stasia,
- referent składnicy sanitarnej, Maria Szadowska –Gozańska, ps. Maria,
- referent transportu, dr Julian Majkowski, ps. Fenol.

3. Kolejny stopień zabezpieczenia medycznego stanowiły szpitale,

- Szpital Wolski, dr Janina Misiewicz,
- Szpital Dzieciątka Jezus, dr Marian Pertwiekicz, dr Andrzej Trojanowski,
- Szpital Ujazdowski, dr Cyprian Sadowski.

Powyższy stan organizacyjny przetrwał z niewielkimi zmianami do wybuch Powstania Warszawskiego. Pierwszym sprawdzianem skuteczności działań sanitariatu była akcja pod Arsenalem, 26 III 1943 r. W wyniku tej akcji zaszła konieczność zorganizowania opieki lekarskiej nad trzema rannymi uczestnikami. Była to ambulatoryjna pomoc w mieszkaniu prof. Wuttke, przy ulicy Kazimierzowskiej (dr Trojanowski) oraz operacja ciężko rannego Alka Dawidowskiego w Szpitalu Dzieciątka Jezus (dr M. Pertkiewicz). Kolejnym, o znacznie większym rozmiarze, sprawdzianem sanitariatu „Zośki” był udział w niesieniu pomocy, pod kierunkiem dr. Broma, w akcji pod Wilanowem, 26 IX 1943 r. Trzech ciężko rannych oraz ośmiu lżej rannych uzyskało pomoc oraz zostało przetransportowanych do przygotowanego zawczasu miejsca w Domu Starców w Górze Kalwarii, bądź przewiezionych do Warszawy, do Szpitala Ujazdowskiego, w którym opiekę nad nimi sprawowali lekarze Kedywu z dr Skibą (Cyprianem Sadowskim) na czele. Wszyscy ranni powrócili niebawem do zdrowia i wzięli udział w dalszej walce.

Okres Powstania Warszawskiego to rozwinięcie sanitariatu „Zośki” do potrzeb jawnej walki zbrojnej poprzez powiązanie go ze szpitalami, których siedziba oraz odpowiednie zabezpieczenia kadrowe i materiałowe gwarantowały pełną opiekę nad rannymi. Zmiany następowały w zależności od terenu walk i sytuacji militarnej. W czasie walk powstańczych siedziby sanitariatu „Zośki”, a więc używając współczesnej terminologii wojskowej, Batalionowego Punktu Opatrunkowego (BPO) mieściły się:

- w fabryce „Telefunken”, ul. Mireckiego, do 8 VIII 1944 r.,
- w szkole podstawowej św. Kingi, ul. Okopowa, do 11 VII 1944 r.,
- przy ul. Długiej 23, do 30 VIII 1944 r., tj. do końca walk na Starym Mieście,
- przy ul. Wspólnej 9, do 9 IX 1944 r.,
- przy ul. Czerniakowskiej 220, do 13 IX 1944 r.,
- przy Okrąg 2, do 19 IX 1944 r.,
- przy ul. Wilanowskiej 1, do końca walk na Górnym Czerniakowie, tj. do 23 IX 1944 r.

W czasie walk powstańczych na Woli i Starym Mieście kierowano rannych i chorych żołnierzy Zośki do następujących szpitali stałych bądź polowych:

- Szpitala Karola i Marii, ul. Leszno, do 5 VIII 1944 r.,
- Szpitala Wolskiego, ul. Płocka, do 5 VIII 1944 r.,
- Szpitala Jana Bożego, ul. Bonifraterska, do 20 VIII 1944 r.
- Szpitala Chirurgicznego, ul. Długa 7, do 31 VIII 1944 r.,
- Szpitala Polowego Zgrup. Radosław, ul. Koźła 1, do 29 VIII 1944 r.,
- Szpitala Polowego, ul. Mławska 5, do 28 VIII 1944 r.,
- Szpitala Polowego, ul. Barokowa, do 31 VIII 1944.,
- Szpitala Polowego, ul. Miodowa 23, do 1 IX 1944 r.,
- Szpitala Polowego, ul. Długa 23, do 1 IX 1944 r.

Po ewakuacji oddziału do Śródmieścia ranni „Zośki” zostali skierowani do wielu miejscowych szpitali polowych w południowej części dzielnicy, m. in. przy ul. Hożej i Wspólnej. Walki na Czerniakowie spowodowały duży napływ rannych – kierowano ich do Szpitala ZUS przy Czerniakowskiej 231. Po jego zajęciu w dniu 13 IX 1944 r. przez Niemców, ranni przebywali w punkcie sanitarnym przy ul. Okrąg 2, gdzie miał swą siedzibę sanitariat „Zośki”. Po przejściu dr Broma kanałem na Mokotów, po 19 IX 1944, ranni pozostali pod opieką sanitariuszek i ludności cywilnej w piwnicach domu Wilanowska 5, a w końcowej fazie walk na przyczółku przy ul. Wilanowskiej 1. Po opanowaniu przyczółka przez Niemców część rannych została wymordowana, nielicznym zaś udało się przedostać na Wolę, wraz z ludnością cywilną, skąd zostali skierowani do szpitali podwarszawskich na dalsze leczenie.

Czytelnikowi nie znającemu przebiegu taktycznych zmaganiań w powstańczej Warszawie, dla zrozumienia ogromu strat i ofiar, jakie złożyła młodzież – w tym medyczna – należy się wyjaśnienie powodów, które legły u podstaw przebiegu walk powstańczych.

Szlak bojowy baonu „Zośka” przebiegał kolejno przez dzielnice Wola – Stare Miasto – Czerniaków, gdzie kierował go rozkaz przełożonych i potrzeba chwili. Jak wykazała powojenna analiza, odkrywająca materiały niemieckie, baon stawał kolejno na drodze odsieczy wroga (Wola), bronił okrajonej Reduty Staromiejskiej przed oderwaniem jej od reszty miasta, bądź wreszcie walczył na Czerniakowie o utworzenie przyczółka dla lądujących tu z pomocą Warszawie oddziałów gen. Berlinga. Mając przed sobą niemieckie oddziały gen. Reinefartha, płk Schmidta czy Dirlewangera, baon ponosił w walce z nimi wielką ofiarę krwi, za cenę wygrania czasu i przestrzeni, niezbędnych dla całości walk o Warszawę.

Udział medyków w walkach baonu „Zośka” przebiegał na ogół zgodnie z założeniem, iż chłopcy pełnili rolę żołnierzy liniowych, zaś dziewczęta stanowiły gros sanitariatu, na różnych szczeblach organizacyjnych. Wśród medyków pełniących liniowe funkcje dowódcze należy wymienić liczne grono kolegów, którzy na trwale zapisali się w historii Zośki i Powstania Warszawskiego. A oto niektórzy z nich:

- Andrzej Malinowski, ps. Włodek, student SZ, dowódca 1. komp. Maciek,
- Stanisław Sosabowski, ps. Stasinek, absolwent CWSan i UJP, dowódca oddziału Kedywu Kolegium A, wchodzącego w skład baonu,
- Andrzej Samsonowicz, ps. Xiążę, student Szkoły Zaorskiego, dowódca plutonu w 2 komp. Rudy,
- Jan Jaworski, ps. Maryśka, student UZZ, dowódca plutonu, a następnie zastępca dowódcy 2 komp. Rudy,
- Jerzy Ochrymowicz, ps. Dzems, student UZZ, dowódca plutonu saperów,
- Tadeusz Maślankowski, ps. Sosna, student UZZ, dowódca drużyny w 2 komp.,
- Włodzimierz Roefler, ps. Hrabia, student SZ, dowódca plutonu moto,
- Marek Szpinko, ps. Marek, student UW, dowódca drużyny w plutonie Śnicy.

Z liczego grona dziewcząt, pełniących funkcje w sanitariacie Zośki, wymienić należy:

- Aleksandrę Grzeszczak, ps. Oleńka, studentka SZ, dowódcę plutonu kobiecego baonu „Zośka” obejmującego wszystkie kobiety (łączność, sanitariat, logistyka),

- Zofię Krassowską, ps. Duża Zosia, studentkę UW, w czasie okupacji w szefostwie sanitarnym Kedywu, a następnie dowódcę plutonu kobiecego „Zośki”,
- Hannę Bińkowską, ps. Joanna, studentkę UW, dowódcę drużyny sanitarnej 2. komp. Maciek,
- Martę Klauze, ps. Marta, studentkę UW, dowódcę drużyny sanitarnej 2 komp. Rudy,
- Barbarę Szurig, ps. Basia, studentkę SZ, łączniczkę bojową dowódcy 2 komp. Rydy

Pełnienie przez studentów tak licznych, odpowiedzialnych i niebezpiecznych funkcji dowódczych sprawiło, iż starty bojowe wśród tej grupy były niewspółmiernie wysokie.

Straty osobowe sanitariatu:

Na krótko przed powstaniem, jeszcze w warunkach konspiracji, śmierć z rąk okupanta poniosły trzy osoby spośród sanitariatu batalionu. Jesienią 1943 r. zginęła w obozie koncentracyjnym na Majdanku sanitariuszka, a zarazem łączniczka z plutonu Alek kompanii Rudy, Jadwiga Prochazka, ps. Teresa i Jadzia. 30 stycznia 1944 r. studentka SZ, Aleksandra Grzeszczak, ps. Oleńka, drużynowa dziewcząt kompanii Rudy, została po okrutnym śledztwie rozstrzelana w ruinach getta Warszawskie. W dniu 13 VII 1944 dowódca 1. Kompanii, student SZ, Andrzej Malinowski, ps. Włodek, został zastrzelony przez patrol niemieckiej żandarmerii na ulicy Skolimowskiej w Warszawie.

Spośród 69 osób zamieszczonych na liście sanitariatu, dwóch medyków nie dotarło do punktu zgrupowania Radosława o Godzinie W. Lista obejmuje również pięć nieznanymi z nazwiska sanitariuszek poległych na Starym Mieście (3) i Czerniakowie (2) oraz trzy osoby (wymienione wyżej), które zginęły przed powstaniem. Ogółem spośród 69 osób umieszczonych na liście zginęło 41, a przeżyło 28 osób.

Poniesione straty w Powstaniu (1 VIII -24 IX) wynosiły: polegli – 38, przeżyli – 26 osób, co stanowi odpowiednio 59,4 % i 40,6% w stosunku do stanu osobowego w dniu 1 VIII (64 osoby = 100%). W okresie powstania starty rozkładają się równomiernie, jeśli uwzględnimy czas trwania walki w poszczególnych fazach (Wola -12 dni, Stare Miasto – 22 dni, Czerniaków – 22 dni). Dane liczbowe zawarte w poniższych tabelach sugerują również, że w każdej fazie powstania szczyt nasilenia strat pokrywa się ze szczególnym nasileniem walki (mianowicie: dzień przejścia z Woli na Stare Miasto, ostatnie dni obrony Starego Miasta i przedarcia się do Śródmieścia, na Czerniakowie zaś w dni walk o przyczółek nad Wisłą). Poniższe tabele pokazują wysokość start sanitariatu, ich nasilenie i stopniowe narastanie w ciągu powstania.

Tabela 1.

Straty sanitariatu w poszczególnych fazach Powstania

dzielnica	Czas trwania walki	poległych	szczyt strat
Wola	1-11 VIII, 12 dni	7	11 VIII: 3 poległych
Stare Miasto	12 VIII -2 IX, 22 dni	16	28-31 VIII: 7 poległych
Czerniaków	3-24 IX, 22 dni	15	15-16 IX: 5 poległych

Interpretacje danych zawartych w tabelach należy podejmować ostrożnie. Błędy we wnioskowaniu mogą wynikać ze zmiennych warunków walki i zmiennej liczebności zarówno sanitariatu, jak i walczących żołnierzy. Niemniej jednak uzyskane dane zdają się trafnie oddawać charakter i przebieg 65 dni trwających walk.

Tabela 2.

Schematyczne przedstawienie narastania strat

data	Stan wyjściowy	poległych	Liczba poległych w % w stosunku do stanu z 1 VIII
1 VIII	64	-	-
1-11 VIII		7	10,9
12 VIII	57	-	-
12 VIII – 2 IX		16	28,0
3 IX	41	-	-
3-24 IX		15	36,6
25 IX	26	-	-

Powstanie przeżyło – do dnia 25 IX – 26 osób, co stanowi 40,6 % stanu początkowego.

Skład osobowy sanitariatu stanowiły dwie grupy żołnierzy. Pierwsza to studenci medycyny ze SZ, bądź słuchacze tajnych uniwersytetów. Nie wszyscy w nich sprawowali rzeczywiste funkcje sanitarne. Większość, szczególnie mężczyźni, służyła w kompaniach liniowych batalionu. Wielu z tych ostatnich było dowódcami kompanii lub plutonów (np. Andrzej Malicki (Włodek), Jan Jaworowski (Maryśka), Andrzej Samsonowicz (Xiążę), a wiele dziewcząt drużynowymi sanitariuszek : Aleksandra Grzeszczak (Oleńka), Zofia Krassowska (Zosia Duża), Hanna Bińkowska (Joanna), Marta Klauze (Marta) i in. W tej grupie poległo 7 mężczyzn i 7 kobiet. Przeżyło powstanie 18 medyków, spośród nich obecnie żyje 10 osób. Wszyscy są lekarzami.

Druga grupę sanitariatu stanowiły sanitariuszki przedszkolne przed powstaniem. Wśród nich straty były dwukrotnie większe od strat pierwszej grupy (poległo 27 spośród 37 dziewcząt). Z tych, które przeżyły powstanie, siedem zdobyło po wojnie wyższe wykształcenie nie w zakresie medycyny, a jedna została pielęgniarką.

Tabela 3.

Straty w dwóch grupach sanitariatu

grupa	ogółem	poległo	przeżyło	obecnie żyje
Studenci medycyny	32	14	18	10
sanitariuszki	37	27	10	8
razem	69	41	28	18

Z porównania danych zawartych w tabelach ze startami w oddziałach liniowych wynika, że te ostatnie poniosły straty daleko wyższe niż sanitariat, zwłaszcza w czasie walk na Starym Mieście (odpowiednio 58 % i 28 % wobec aktualnie uczestniczących w walce).

Medycy żołnierze Baonu Zośka – uczestnicy walk w okresie Powstania Warszawskiego

I Polegli

Lp	nazwisko i imię	pseudonim	data śmierci	miejsce śmierci	Przydział służbowy	Studia lek.
1.	Bińkowska Hanna	Joanna	2 IX 1944	Miodowa 23	2 komp. Rudy	UW
2.	Daniszewska Lidia	Lidka	16 IX 1944	Solec 51	2 komp. Rudy	SZ
3.	Dziak Maria	Bronka	31 VIII 1944	Biegańska	1 komp. Włodek	
4.	Gołd-Gołębiowska Alicja	Lusia	16 IX 1944	Okrag 2	3 komp. 2 plut.	
5.	Grzeszczak Aleksandra	Oleńka	30 I 1944	Getto	2 komp. Rudy	SZ
6.	Jaszczynowska Irena	Irka	28 VIII 1944	Franciszkańska 12	2 komp. plut. Sad	
7.	Jarkowska – Krauze Zofia	Zosia	23 IX 1944	Czeriaków	2 komp. Rudy	
8.	Jaworowski Jan	Maryśka	10 X 1944	Szpital św. Stanisława	2 komp. Rudy	UZZ
9.	Kasperska Zofia	Zosia Żelazna	9 IX 1944	Książęca 1	2 komp. plut. Alek	
10.	Kołodziejka Irena	Irka	31 VIII 1944	Bieleńska	2 komp. pluton Felek	SZ
11.	Kosiecka – Kwiatkowska Halina	Halusia	9 IX 1944	Książęca 1	2 komp. Rudy	
12.	Kowalska Maria	Maryna	31 VIII 1944	Długa 1	3 komp. 2 pluton	
13.	Krassowska Zofia	Zosia Duża	6 VIII 1944	Szpital Wolski	Pluton Żeński Oleńka	UW
14.	Laskowska Zofia	Magda	11 VIII 1944	Kolska	2 komp. plut. Felek	
15.	Łepicka Dorota	Dorota	1 VIII 1944	Kolska	2 komp. plut. Alek	UW
16.	Malinowski Andrzej	Włodek	13 VIII 1944	Skolimowska	1 komp.	SZ
17.	Maślankowski Tadeusz	Sosna	8 VIII 1944	Cmentarz Ewangelicki	2 komp. plut. Alek	UZZ
18.	Michałowska Maria	Dorotka	14 IX 1944	Ludna	2 komp. plut. Alek	
19.	Milewski Tadeusz	Cwik	5 VIII 1944	Gęsiówka	2 komp. plut. Alek	UZZ
20.	Niklewska Barbara	Wandzia	16 IX 1944	Wilanowska 5	Kolegium A	

21.	Niżyńska Krystyna	Krysia Zakurzona	24 IX 1944	Wola	2 komp. plut. Sad	
22.	Piekarski Witold	Zbylut	31 VIII 1944	Senatorska	Kolegium A	UW
23.	Plebańska Janina	Jola	30 VIII 1944	Zakroczymska	3 komp. D-two	
24.	Prochazka Jadwiga	Jadzia	1943	Majdanek	2 komp. plut. Alek	
25.	Samsonowicz Andrzej	Xiążę	15 IX 1944	Solec	2 komp. plut. Felek	SZ
26.	Sawicka Anna	Anula	15 IX 1944	Solec	2 komp. Rudy	
27.	Skwarska Barbara	Basia	30 VIII 1944	Zakroczymska 7	3 komp. 2 plut.	
28.	Stefanowska Ewa	Ewa	22 VIII 1944	Muranów	1 komp. 2 plut.	SZ
29.	Sulerzycka Wanda	Wanda	31 VIII 1944	Białańska	1 komp. 2 plut.	
30.	Szpinko Marek	Marek	25 VIII 1944	Szpital Jana Bożego	Kolegium A	UZZ
31.	Świerczewska Maria	Maryna	2 IX 1944	Miodowa 23	2 komp. plut. Alek	
32.	Vorbrodtkrystyna	Kinga	IX 1944	Czerniaków	2 komp. Rudy	
33.	Więckowska Maria	Marysia	02 VIII 1944	Miodowa 23	2 komp. plut. Sad	
34.	Wysińska Janina		11 VIII 1944			
35.	Zakrzewska Hanna	Biała Hania	11 VIII 1944	Kolska	2 komp. plut. Felek	
36.	Zmysłowska Barbara	Beata	14 VIII 1944	Muranów	1 komp. 4 plut.	

NN

37. Kamila Kama, Stare Miasto

38. Lusja, Stare Miasto

39. Tosia, 30 VIII 1944

40. Basia, Czerniaków

41. Dorota, Czerniaków

II Przeżyli

Lp.	Nazwisko i imię	pseudonim	Data śmierci	Przydział służbowy	Studia lekarskie
42.	Dawidowska – Strzembosz Maria	Jagoda		2 komp. plut. Alek	
43.	Garbiński Wojciech	Lord	1955	2 komp. plut. Felek	SZ
44.	Glińska-Miazio	Mata		3 komp.	

	Alicja			1 plut.	
45.	Grundman Jerzy	Jurras	1982	2 komp. plut. Sad	AM
46.	Kaczyński Jerzy	Bogdan		Kolegium A	UJP
47.	Klauze- Grundman Marta	Marta	27 II 1980	2 komp. plut. Sad	UW
48.	Komarnicka Romualda	Lunia	25 IV 1987	1 komp. 4 plut.	
49.	Kondracka- Zawadzka Krystyna			3 komp. 2 plut.	
50.	Kujawski Zygmunt	Brom	16 VIII 1996	Lekarz Batalionu Zośka	UJP
51.	Łodziński Kazimierz	Markiz		2 komp. plut. Felek	SZ
52.	Maciejewski Witold	Witek		1 komp. 1 plut.	Med. (?)
53.	Mancewicz Danuta	Danusia		Kolegium A	
54.	Markiewicz – Ziental Lidia	Lidka		3 komp. 2 plut.	
55.	Ochrynowicz Jerzy	Dzems	1960	d-ca plut. saper	UZZ
56.	Ott Ewa	Ewa	10 VII 1952	2 komp. plut. Alek	
57.	Prączyńska Zofia	Zosia		2 komp. plut. Felek	
58.	Roefler Włodzimierz	Hrabia	26 XI 1971	1 komp. plut. Motor	SZ
59.	Sikorski Tomasz	Tomek		Kolegium A	AM
60.	Sikorski Witold	Boruta		2 komp. plut. Alek	AM
61.	Sosabowski Stanisław	Stasinek	6 VI 2000	Kolegium A	UJP
62.	Stasikowski Jan	Medyk		Kolegium A	Med. (?)
63.	Stefanowska Zofia	Zosia		2 komp. plut. Sad	
64.	Świerczewska Hanna	Paulinka		1 komp. 3 plut.	
65.	Szamborski Józef	Medyk		2 komp. plut. Felek	UW
66.	Szurig Barbara	Basia Amorkowa		2 komp. Rudy	UW
67.	Waleszkowski Jerzy	Ali		2 komp. plut. Sad	UW
68.	Wasiewska – Zielińska Maria	Biała Marysia	1980	1 komp. 1 plut.	UW
69.	Zuchowicz Tadeusz	Marek	1963	2 komp. plut. Sad	UW

Objaśnienia

SZ: Szkoła Zaorskiego, działający pod szyldem Prywatnej Szkoły Zawodowej dla Pomocniczego Personelu Sanitarnego doc. Dr J. Zaorskiego Wydział Lekarski

UW: Uniwersytet Warszawski, Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego

UJP: Uniwersytet J. Piłsudskiego działający w konspiracji

UZZ: Uniwersytet Ziem Zachodnich, Wydział Lekarski Uniwersytetu Poznańskiego działający w konspiracji

Wszystkie uczelnie działały na terenie Warszawy w latach 1940-1944.

Źródła

1. S. Bayer, Służba zdrowia w walce z okupantem 1939-1945, MON, Warszawa 1985
2. A. Borkiewicz –Celińska, Batalion „Zośka”, PIW, Warszawa 1990
3. W. Czecherda, Wspomnienie o Zofii Krassowskiej –„Zosi Dużej”, Warszawa, VIII 1985, mps.
4. A. Dawidowicz (red.), Tajne nauczanie medycyny i farmacji w latach 1939-1945, PZWL, Warszawa 1977
5. Przyjaciółki z „Czarnej Trójki”: Hanna Bińkowska w : Gazeta Wyborcza 19 III 1999
6. T. Stańczyk, Męstwo wojskowe i cywilne: Stanisław Janusz Sosabowski w: Rzeczpospolita, IX 2000
7. T. Strzembosz, Oddziały Szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939-1944, Pwn, Warszawa 1979
8. T. Sumiński (red.), Pamiętniki baonu „Zośka”, Nasza Księgarnia, Warszawa 1986
9. T. Sumiński, Samsonowicz Andrzej w: Polski Słownik Biograficzny, Instytut Historii PAN, Kraków, ss. 435-436
10. A. Świerczewska – Jakubowska, ps. Paulinka, Fragmenty wspomnień poświęcone pamięci Zofii Krassowskiej „Zosi Dużej”, 1973, mps.